

KABAKCI İSYANI AKABİNDE HAZIRLANAN
HÜCCET-İ ŞER'İYYE

*Kemal BEYDİLLİ**

ÖZET

III. Selim ve Nizâm-ı Cedîd devrini sona erdiren ayaklanmanın başarı ile sonuçlanması akabinde tanzim edilen Huccet-i Şer'iyye, asilere getirilen genel bir af mahiyetinde olup, bu çalışmada Arşiv'de mevcut özgün nüshası ele alınarak neşr edilmektedir.

Anahtar kelimeler:

III. Selim, IV. Mustafa, Kabakçı Mustafa, Münib Efendi, Huccet-i Şer'iyye.

1792 Yaş antlaşması ile sona eren Rus savaşının hemen akabinde ordunun disipline edilmesi, Avrupa'da cârî usûller dahilinde yenilenmesi yanında, devletin diğer kurumlarının da yeniden yapılanması anlamında başlatılan Nizâm-ı cedîd hareketi, bu sahalarda önemli reformlar gerçekleştirmiş olmakla beraber, 1805'den itibaren gelişen genel bir karşı tepki ve eylemler ile sarsılmaya başladı. Yapılan uygulamalardan ve devrin gidişatından memnun olmayan yeniçeri ve ulema kesimi ortak bir tavır içinde, yenilikler karşısında menfaatları zedelenen muhalefet cephesini genişletme imkanını bulmuştur. Nizâm-ı cedîd'in Rumeli'ye de teşmili ve tatbik edilme teşebbüsü, ayân ve mütagallibenin genel direnişi ve silahlı çatışmaları neticesinde başarısızlıkla sonuçlanmış (1806), bu uygulamadan vaz geçilmesi ise Nizâm-ı cedîd faaliyetlerini

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

tamamen zaafa uğratmıştır. Vahhabî isyanları sebebiyle hac yollarının kapanması ve İngiliz filosunun İstanbul önlerine gelmesi (Şubat 1807) gibi gelişmeler, III. Selim'in otoritesine ağır bir darbe vurmuş, nihayet Nizâm-ı cedîd'in ilgasına, reformları yürüten kadroların öldürülmesine ve bizzat padişahın tasfiye edilmesine varacak olan yenilenme ve yeniden yapılanma karşıtı irticâî bir ayaklanmanın başarı ile hazırlanmasına meydan vermiştir. Kabakçı Mustafa, bu olayın başında görünen şahıs olmakla beraber, ayaklanmanın arka plândaki gerçek mimarlarının sadaret kaymakamı Köse Musa Paşa ve şeyhülislam Topal Ataullah Efendi olduğu bilinmektedir.

Rus savaşı sebebiyle ordunun İstanbul'dan hareketi (12 Nisan 1807) akabinde, İngiliz filosunun da İstanbul önlerine kadar gelmesinden mütenebbih olarak, Karadeniz boğazındaki kalelerin muhtemel bir Rus tehdidine karşı takviyesi kaçınılmaz görülmüş ve bu anlamda bir takım tedbirler alınmasına teşebbüs edilmiştir. Bu amaçla kalelerde bulunan yamakların Nizâm-ı cedîd sistemi içine sokulmak istenmesi, bunların Köse Musa Paşa tarafından el altından tahrik edilmesi fırsatını vermiştir. Yamaklara da Nizâm-ı cedîd elbisesi giydirilmesinin düşünülmekte olduğu ve bu iş için Boğaz Nazırı Mahmud Râif Efendi ile Macar Tabyası kumandanı Halil Haseki'nin vazifelendirildiğine dair yapılan kışkırtmalar, bunların ayaklanması ve bu iki şahsın öldürülmeleri neticesini vermiş ve bu olay isyanın çıkış noktasını teşkil etmiştir. (25 Mayıs 1807). Ayaklanma İstanbul'da duyulduğunda Köse Musa Paşa tarafından basit bir infial olarak takdim edilmiş, Nizâm-ı cedîd ricâlince de önemsenmemiştir. Kabakçı Mustafa önderliğindeki 600 kadar isyancının,¹ İstanbul'a doğru vâki olan yürüyüşleri esnasında, özellikle Levent Çiftliği'ndeki talimli askerlerin müdahale etme ihtimalleri, Köse Musa Paşa'nın tertipleriyle bertaraf edilmiştir. III. Selim ise, isyanın gelişmesi ile ilgili olarak kendisine verilen yanıltıcı bilgilerle aldatılmış, Tophane'ye kadar gelen asileri tedib etmek üzere topçubaşının müdahaleye kalkışması yine Köse Musa Paşa tarafından önlenmiştir. Bu suretle Etmeydanı'na kadar gelen asilerin sayıları, İstanbul'da kalan 8-900 yeni-

¹ W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, VII, Gotha 1863, s. 464.

çeriyle 200 kadar levend² ve ayak takımının da iştirakiyle artmış, Ocak ihtiyarları ve başta şeyhülislam olmak üzere önde gelen ulemanın açık destek ve teşvikleriyle talebelerini sıralamaya başlamışlardır. Musa Paşa tarafından hazırlanan ve Nizâm-ı cedîd ricalinden önde gelen kişilerin içinde bulunduğu bir liste idamları istenmek üzere Kabakçı'ya iletilmiştir. Asiler bu taleb ile Atmeydanı'na doğru ilerlediler. İstanbul'da bulunan ve sayıları 10 bini aşan Nizâm-ı cedîd askerini kullanma basiretini gösteremeyen III. Selim, taleb edilen ricâli feda etmiş ve Nizâm-ı cedîd'in bütün kurum ve uygulamalarıyla ilgısı isteklerine de olumlu cevap vermiş olmakla beraber isyan sona ermemiştir. Padişahın bu kritik anda sergilediği karakter zafiyeti ve yıllardır sürdürülen zorlu bir uğraşın neticesi olarak, büyük maddî fedakarlıklarla kurmuş olduğu sistemi sahiplenmemesi, nihayet kendisinin de tahttan uzaklaştırılması sonucunu vermiş ve adamları vasıtasıyla baştan itibaren isyanı destekleyen ve III. Selim'e ve Nizâm-ı cedîd'e karşı girişilen tertiplerin içinde etkin bir rol oynamış olan IV. Mustafa tahta geçirilmiştir (21 RA. 1222 / 29 Mayıs 1807).

Kabakçı isyanı bu şekilde başarı ile sonuçlandıktan sonra, Kaymakam Paşa, Şeyhülislâm, Kazaskerler ve önde gelen ulemadan Münib Efendi ile Kabakçı Mustafa başta olmak üzere İstanbul'da kalan eskileri de dahil olmak üzere bütün ocak yöneticilerinin iştirakiyle yapılan bir toplantı neticesinde, kendilerinden bu isyan sebebiyle hesap sorulmayacağına dair bir *Hüccet-i şer'îyye* tanzim edilmiş ve karşılığında, bundan böyle devlet işlerine karışmamaları ve verilen emirlere riayet etmeleri taahhüd altına alınmıştır (31 Mayıs 1807).

Kabakçı isyanı ile başlayan yeni devir, tanzim edilen bu hüccete rağmen, yeniçerilerin devlet işlerine karışmaları ve her türlü aşırılıkları içinde geçen genel bir kargaşa dönemi olmuş ve III. Selim'i tekrar tahta geçirmek ve Nizâm-ı cedîd'i ihya etmek üzere bir karşı darbe teşebbüsünde bulunan Alemdâr Mustafa Paşa'nın müdahalesi ve II. Mahmud'un tahta çıkartılmasıyla sona ermiştir.

Hüccet-i şer'îyye metni, Mustafa Necib, Kethüdazade Said, Âsım, Câbî ve nihayet Cevdet Tarihi gibi devrin hadiselerini zabt eden kay-

² Zinkeisen, aynı yer.

naklarda, imza mahalleri noksan olarak veya tamamen mevcut olmamak kaydıyla ve bazı ifadelerde göze çarpan farklılıklarla yer almasına rağmen, arşivdeki nüshası bulunarak yayımlanmamıştır. Bu küçük çalışma böyle bir eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Genelde bu tür hadiselerde, dolayısıyla padişahların hal ve iclaslarıyla neticelenen yeniçeri ayaklanmalarında, bu gibi olaylara yol açanların açıkça suçlanmaları ve cezalandırılmaları mümkün olmamakla ve bilakis böylelerinin taltif ve iktidarı ele geçirmeleri veya iktidar ortağı olmaları söz konusu olmakla beraber, kısa bir zaman içinde bu gibilerin tasfiye ve izalesi yoluna daima gidilmiştir. Cevdet Paşa'nın ifadesiyle, *ileride duçar-ı mu'aheze olmak endişesi bi'l-cümle zorbaların câ-gîr-i zamîrleri*³ olduğundan, kendilerine herhangi bir suç ve sorumluluk isnad edilmek üzere böyle bir belge tanzim edilmiş olmasını olağan karşılamakla beraber, bunun ilk defa olmak üzere kağıda dökülmüş ve bir *hüccet* şeklinde tanzim edilmiş ve taraflar arasında mübadele edilen bir tür *avfnâme* (Amnestie)⁴ olarak hazırlanması yeni bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Münib Efendi'nin elinden çıkmış olarak iki nüsha halinde kaleme alınan bu belgenin, bir nüshası Bâbîâlî'de ve diğeri Yeniçeri Ocağı'nda kalmak üzere taraflar arasında merasimle mübadele edilmesi ise, buna emsali olmayan bir olay özelliği katmaktadır ve böyle telakki edilmiş olmasından ötürü de devrin kaynaklarında *hüccetü'l-acûbetü'l-menkibe*,⁵ *vakı'a-yı garîbe ve hâdis-e-i acîbede...tahrîr olunan hüccet*,⁶ *hüccet-i garîbe*⁷ sıfatlarıyla anılarak yadırganmış ve devletin isyancılarla yaptığı ve teati ettiği bir *mu'âhede* ve bir *mukavele* olarak kabul edilerek uygunsuz görülmüştür.

Hüccet, reisvekili olarak atanmış bulunan Halet Efendi tarafından tertiplenen gösterişli bir merasimle Ağakapusu'na götürülerek ocağa tes-

³ *Cevdet Tarihi*, İstanbul 1309, VIII, 182.

⁴ Ottokar Freiherrn von Schlachta-Wssehrd, *Die Revolutionen in Constantinopel in den Jahren 1807 und 1808*, Wien 1882, s. 121.

⁵ Bkz. Mustafa Necîb, *Tarih*, İstanbul 1280, s. 55.

⁶ Kethüdazade Said, *Tarih*, vr. 89b. (Haz. Ahmed Özcan. Kırıkkale Üni. SBE. Basılmamış yüksek lisans tezi, 1999).

⁷ *Âsım Tarihi*, İstanbul (1867), II, 46.

lim edilmiştir. Halet Efendi'nin Kaymakam Musa Paşa'ya sunulmak üzere bununla ilgili olarak kaleme aldığı mektup *Âsım Târîhi*'nde yer almaktadır:

Devletlü efendim,

Çâker-i kemîneleri Bâb-ı âlî'den kemer-raht ve kesmelü esbe süvâr ve teşrîfâtî efendi ve muhızır ağa ve yazıcı ile ma'ân kullarının peşinde ve ilerüde karakulak ağa giderek, sened-i şerîf ibtidâ teşrîfâtî efendinin âgûşuna verilüp ulemâ-yı kirâm tarafından ta'yîn olunan faziletlü Münib Efendi'nin Bâb-ı âlî'ye karîb hâneleri hizâsına varıldıkda, efendi-i müşârünileyh destâr-ı âdî ve ferâce ve saçaklu ile süvâr olup, devletlü semâhatlü şeyhü'l-islâm efendimizin tayîn buyurdukları Süleymâniyye vâ'izi efendi ve müşârünileyhın telhîsîleri efendi ve askerî ve İstanbul vekâyi' kâtibleri ve nakîbü'l-eşrâf başçavuşu ile bir âlây olup, Dökmeciler içine varıldıkda asker kimi müsella ve kimi silâhsız kat ender-kat selâma durup, çâkerleri dahi teşrîfâtî yedinde sened-i hümayûnu ahz ve göğsümden yukarıca iki ellerim üzere alup, yemîn ve yesârda olan asâkire başımla selâm işâret eyledikçe, herbiri kemâl-i ta'zîm ile selâmlıyarak sebîl pîşgâhında muhızır ağa yazıcısı ibtidâ selâmlayup, ba'dehu başyazıcı ve muhızır ağa zokak kapusundan cümle zâbitân selâmlayup, rikâbda yürüyerek havlunun ortasına varıldıkda, atûfetlü sekbânbaşı ağa yer öper gibi sened-i şerîfi selâmlayup ahza tâlib oldukda, derhâl çâkerleri dahi takbîl ve başıma vaz' edüp yedine teslim, ba'dehu binektaşında atdan tenezzül ve çâkerlerini ta'kiben Münib Efendi vasatda ve sekbânbaşı sağda ve çâkerleri solda binektaşının sağ tarafında ayak üzere durup, karşımızda dahi turnâcılık ve kapûdânlık ihsân buyurulan ağalar ve sâ'ir zâbitân kat ender-kat saff bağlayup durmuşlar idi. İbtidâ sekbânbaşı ağa mührünü fekk ve "şevketlü Pâdişâhımız efendimizden gelen bâlâsı hatt-ı hümayûn ile müzeyyen hüccet-i şerîfedir" dedikten sonra, Münib Efendi hücceti savb-ı bülend ile kırâ'at ve içinde derç olunan âyât-ı kerîme ve ehâdis-i şerîfenin ma'nâ-yı münîfelerini va'zına tefsîr iderek, temâm-ı kulûb-ı hüzzâra rikkat îrâs ittirderek tekmîl ve birer birer zîrde imzâları dahi kırâ'at ve ba'dehu çâkerlerine virüp, "re'is efendi dahi hatt-ı şerîfi kırâ'ate me'mûrdur" dedikde, cümle can kulağıyla istimâ'ına izhâr-ı hâhiş iderek nigerân olmalarıyla, çâkerleri hatt-ı hümayûnu âvâz-ı bülend ile kırâ'at eylediğimde, hüzzârın cümlesine bükâ-yı azîm ârız olmuşdur. Temâm oldukda Süleymâniyye vâ'izi dahi du'âyâ şurû' ve muhtasar ve mü'essir du'â idüp ve tekmîl oldukda çâkerleri hemân sened-i şerîfi sağ elime alup, âvâz-ı bülend ile,

"işte ağalar, yoldaşlar, bu töhmetdir havffıyla sened istediğiniz mâddeyi şevketlü kerâmetlü pâdişâhımız cümle ulemâ ve ricâl-i devletleri size hidmet saymıştır. Şimdi mutma'in oldunuz mu?" dedikde, "hay hay Allahu ta'âlâ şevketlü padişâhımızın kılıcını keskin eylesün" dediklerinde, "işte şimden sonra sizlere lâzım olan zâbitlerinize itâ'at ve kendü umûrunuzdan gayrı umûr-ı devlete müdâhale etmeyüp, dinimizin ve velî-i ni'metimiz olan pâdişâhımızın düşmenlerinden intikâm almak için me'mûr buyurdıkları mahallere cân ü baş ile çalışmaktır. İmtisâl eder misiniz?" dediğimde, cümlesi bir uğurdan "cânımız ve başımız fedâdır" deyu ağlayarak du'â ittiler ve anlar dahi senedi teslîm edüp, derhâl hil'atlar ilbâs olunup, sergerdelerinin cümlesi Münib Efendi'nin ve sekbânbaşı ve çâkerlerinin eteklerimizi öpüp, bilâ tevakkuf kapudan çıkup gittiler...⁸

*Agrebü'l-garâ'ib: Vech-i meşrûh üzere işbu dâd ü sited-i sened mâddesiçün bu resme kılıç ve sancak ve sürre âlâyı gibi âlây tertîbine ne hâcet idi ve ol gün bir mertebe temâşâcının izdihâmı var idi ki zıkr olunan âlâyaların birinde vuku'u mesbûk değil idi, kaydı yine Âsım Efendi'nin ve, bu makule fetretlerin neticesinde mazâ-mâ-mazâ mu'âmesiyle te'mînât verilmek âdet olmuş ise de böyle âlây tertîb olunarak zorbalar ile mu'âhede senedleri mübâdele olunmak emsâlsiz bir bid'at olduğundan ol asrın ukalâsı bunu takbîh eylemişler idi, kaydı ise olayı bir rezâlet olarak niteleyen Cevdet Paşa'nın değerlendirmesidir.*⁹

İsyanın şehir ahalisi tarafından korku ve endişe ile karşılanmış olmasına rağmen, bu tür ayaklanmalarda gözlenen aşırılıklar, ırza tasallut, mal ve mülke saldırı ve yağmalamadan özellikle kaçınılmasına dair daha isyanın başında ilke olarak bir karara varılmış olması¹⁰ ve buna sıkıca riayet edilmesi sessiz kitleleri temin etmiştir. İsyanı bu tutum dahilinde değerlendirenlerin ve olup bitenlere bu açıdan bakanların, *bunlar âdem değil belki melek yâhûd teyîd-i dîn ü devlet için min tarafî'l-llah mürsel bir kavm-i mübârekdir* diyerek, isyancılara alkış tutmakta ve methiyeler düzmekte olmaları¹¹ ve *Elhamdü'lillahi te'âlâ Râşid merhûmun târihidin berü*

⁸ Âsım, II, 50-51.

⁹ Cevdet, VIII, 183.

¹⁰ *Lâkin Meydân-ı lahm'de günde altı yedi def'a, bir kimesne bir kimesnenin malına ve ırzına ve habbesine ziyânı olur ise, bilâ-su'âl ve lâ-cevâbin pâreleriz*, kaydı için bkz. *Câbî Tarihi*, vr. 112b. (Haz. Mehmet Ali Beyhan, İÜSBE, TTK tarafından basılmakta olan doktora tezi, İstanbul 1992). Ayrıca, W. Zinkeisen, *aynı eser*, VII, 464.

¹¹ Kethüdazade Said, *aynı eser*, vr. 92b.

*Subhî'ye gelince böyle bir zararsız vak'anın vukû'u olmadığı tevârih mütâla'a edenlere mâlûmdur*¹² gibi kayıtlar ise, son dönemlerin bütün felaketlerine rağmen, devletin yenilenme ve yeniden yapılanmasındaki hayatî zaruretin genel efkar tarafından kavranmamış olmasını ve dolayısıyla halkın bilinçsizliğini açığa vurması itibariyle fevkalade çarpıcıdır.

Hücceti değerlendiren Niyazi Berkes, bunu, Osmanlı egemenliğinin mutlak gücünü paylaşma eğiliminde olan sınıfların, bir sözleşmeyle bu gücün sınırlandırılmasını amaçlayan teşebbüslerin ilki olarak kabul eder.¹³ Dört madde halinde hücceti tahlil etmeye çalışan Berkes, yapılan yenilenmelerin *bid'at* olarak kabul edilmesinden ve icraatta *bilinenin uygulanması ve istenmeyen önlenmesi* kuralına uyulması gerektiğine değinilmekte olmasından ötürü, bunu hükümdarın gücünün şeriata dayandırma çabası olarak görmekte (madde, 3) ve devamla, *Ordu subay ve erleri devlet işlerine karışmayacaklardır. Sadece görevlendirildikleri işleri sadakatle yapacaklarına söz verirler. Fakat eğer aykırı işler işlenirse padişah, vezirler ve ağalar tarafından ocak erlerine ve subaylarına karşı suçlamaya ve cezalandırmaya girişilmeyeceğine başta padişah, sonra devlet bakanları ve komutanlar söz verirler* (madde 4), değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹⁴ Hüccet'te gerçekten ulemanın *bid'at* ve *hilâf-ı şer' ü kânûn* olarak nitelenen, devletin yenilenmesi ve yeniden yapılanmasını amaçlayan Nizâm-ı cedîd devrinde gözlenen türden yeniliklere karşı sessiz kalmamaları gerektiği (*ulemâ-yı i'lâm dahi vâcibe-i zimmet-i diyânet-ittisâmları olan emr-i ma'rûf ve nehy-i münkere kıyâm ve ricâl-i devletden hilâf-ı şer' ü kânûn ba'zı hareketleri rûnümün oldukda kelime-i hakkı tekellümde sa'y u ihtimâm itmeleri*), isyancıların bir talebi olarak vurgulanmaktadır. Ulemanın bu şekilde vazifelendirilmeleri, askerlerin bir isteği olarak takdim edilmekle beraber, bu hususun, gelişmeleri destekleyen ve yönlendiren ulemanın ve özellikle bu hücceti kaleme alan ve içine sokuşturduğu *âyet-i kerîme*'yi de yanlış yazarak¹⁵ ilmini ifşa eden Münib Efendi'nin marifeti olduğu açıkça görülmektedir. Zamanının pekçok benzerleri yanında devrin kaypaklık ve ilkesizlik abidesi olarak sivrilen Münib Efendi'nin ise daha önceleri Ni-

¹² Bkz. "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe", yay. F. Ç. Derin, *Tarih Dergisi*, 27, İstanbul 1973, s.110.

¹³ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s. 128.

¹⁴ Berkes, *aynı eser*, s. 128-129.

¹⁵ Bkz. Hüccet metni.

zâm-ı cedîd'i destekler bir tavır içinde olduğu ve hatta Nizâm-ı cedîd taburlarında *trampet* çalınmasının şer'ân câiz olduğuna dair bir risale kaleme aldığı bilinmektedir.¹⁶ Dolayısıyla bu maddede ifade edilen hususun askerlerin adı ileriye sürülmüş olarak bizzat ulemanın kendi ihtirasını dile getirdiğine şüphe yoktur.

Hüccet metninin *anlaşılması güç çok ağırlı bir osmanlıca* ile kaleme alındığına işaret eden Berkes'in,¹⁷ belki muhtemelen bu yüzden metnin muhtevasına dair zikredilen 4. maddede yapmış olduğu yorumunu isabetli bulmamaktayız. Hüccet, yukarıda değindiğimiz gibi isyancılara, yaptıkları eylemden ötürü genel bir af getirmekte ve bunların bundan böyle devlet işlerine müdahale etmeyeceklerini taahhüd altına almaktadır. Dolayısıyla, *görevlerini sadakatla yapacakları ve eğer aykırı işler işlerse suçlamaya ve cezalandırmaya girilmeyeceği* şeklinde bir yorum, hüccetin içeriği kadar tanzim edilmesindeki amacına da aykırıdır. Bu husus, padişahın hattında (*...Madamki işbu sened-i mu'teberede olan şer'âite yeniçeri kullarım tarafından ri'âyet ile muktezâ-yı ta'ahhüdleri üzre bundan sonra cüz'î ve küllî umûr-ı saltanat-ı seniyyeme müdâhale itmeyüp, ecdâd-ı i'zâmım zemânlarında olduğu gibi her bir husûsda emr ü fermân-ı şâhâneme inkıyâd ve zâbitlerine her hâlde itâ'at ideler, ben dahi âlemleri yokdan var iden Allahu azîmü's-şânın ism-i pâkini ve iki cihân sürûru peygamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafa aleyhi efdalü's-salât ü ezkâhâ efendimizin rûh-ı tâbnâklarını yâd ile ta'ahhüd iderim ki, bu husûs için gerek taraf-ı hilâfet-penâhımdan ve gerek vüzerâ-yı i'zâm ve vükelâ-yı fihâm ve zâbitân-ı devlet-i ebed-kıyâm taraflarından ferd-i âferîde hiç bir vakitte mû'âheze ve mes'ûl olmıya*) açık bir şekilde vurgulandığı gibi, Halet Efendi'nin yukarıda ictibas ettiğimiz ifadelerinden de (*...çâkerleri hemân sened-i şerîfî sağ elime alup, âvâz-ı bülend ile, "işte ağalar, yoldaşlar, bu töhmetdir havffıyla sened istediğiniz mâddeyi şevketlü kerâmetlü pâdişâhımız cümle ulemâ ve ricâl-i devletleri size hidmet saymışdır. Şimdi mutma'in oldunuz mu?" dedikde...*) yeterince aydınlığa kavuşmaktadır. Dolayısıyla isyancılar ileride kendilerinden hesap sorulmasından endişe etmektedir. Neticede kendilerine bu

¹⁶ *Cevdet Tarihi*, VIII, 159.

¹⁷ Berkes, *aynı eser*, s.128.

hususla teminat verilmiş ve karşılığında onlardan bundan böyle devlet işlerine karışmamalarına dair bir söz alınmıştır.¹⁸

İsyanın, adamları vasıtasıyla IV. Mustafa'nın ve kaymakam Musa Paşa ve şeyhülislam Ataullah Efendi ile sair önde gelen ulemanın desteği ile gerçekleştiği göz önüne alındığında, isyancılara kimin ve neden hesap soracağı ve kendilerini böyle bir endişeye neyin sevk ettiği sorusuna bir cevap bulunması gerekmekte olduğu da açıktır. III. Selim'in saltanatına ve Nizâm-ı cedîd devrine son vererek, kendilerine saltanat ve iktidar kapılarını açan böyle bir ayaklanmanın mes'ullerinin, işbirliği içinde oldukları eylemcilerden hesap sorabileceklerini düşünmenin ise, isyan akabindeki günlerin içinde bulunulan şartları dahilinde bir mantığı yoktur. O zaman böyle bir tehlikenin başka bir yerde aranması icab edecektir: Ordunun sadriazam İbrahim Hilmi Paşa idaresinde bütün mevcudıyla sefere çıktığı düşünüldüğünde, ayaklanmanın ve III. Selim'in tahttan indirilmesinin özellikle Boğaz yamakları ve bunlara iltihak eden İstanbul'da kalan az sayıdaki yeniçeriler tarafından gerçekleştirilmiş *ikinci elden bir darbe* olduğu ortaya çıkar. İsyancıların endişeleri ve kendilerinden hesap sorulabileceğine dair duydukları korkunun merkezi ise bizzat ordunun kendisidir ve hüccetle isyancılara verilen teminat, ancak ordunun nasıl bir tutum içinde olacağına karşı duyulan kaygular dikkate alındığında bir anlam ifade etmektedir. Bununla beraber, isyan ve saltanat tebeddülü duyulduğunda, orduda da karışıklıkların çıktığı ve başta sadriazam İbrahim Hilmi Paşa olmak üzere önde gelen nizâm-ı cedîdcilerden Refik, Tahsin, Ramiz, Galip ve Behiç gibi III. Selim'e sadık ricalin vazifelerinden uzaklaştırıldığı; İstanbul'da kalan yeniçerilerin yamaklarla işbirliği yaparak böyle bir harekete tevessül ettiklerini açıkça tenkid eden, bununla beraber reform taraftarlığı açısından pek de güvenilir bir şahıs olmadığı bilinen Yeniçeri Ağası Pehlivan Hüseyin Ağa'nın öldürüldüğü ve dolayısıyla orduda büyük bir karışıklık yaşandığı bilinmektedir. Bu gelişmeler karşısında, isyancıların endişe kaynağı olan ordunun da kısa bir zaman içinde ve bu anlamda kendileri için bir tehlike kaynağı olmaktan çıktığını söyleyebiliriz. Bu hesabın ise, ilk hamlede

¹⁸ Bu anlamda, *Devlet-i aliyye'den bize bir ziyân ermiyeceğine ve bizler dahî aslâ Devlet-i aliyye'nin bir umûruna karışmayız..*, beyanı için bkz. "Yaylı İmâmî Risâlesi", yay. F. Ç. Derin, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 3, İstanbul 1973, s. 232.

Kabakcı Mustafa'yı ve çevresindeki isyana katılan pekçok yamağı öldürten ve IV. Mustafa'yı da tahttan indiren Alemdar Mustafa Paşa tarafından kanlı bir şekilde sorulduğu, isyancıların korktuklarının başlarına geldiği ve böylece hüccetle verilen teminatın hiçbir işe yaramadığı kısa zamanda görülecektir.

Hüccet

Sebeb-i¹⁹ tahrîr-i kitâb-ı²⁰ şeri'at-nisâb ve bâ'is-i²¹ tastîr-i hüccet-i²² hakikat²³-intisâb²⁴ oldur ki, devlet-i aliyye damet fi'l-himâyeti'r-râb-bâniyyede havâss-ı²⁵ enderûn-ı hümâyûn ve ricâl-i devlet-i²⁶ ebed-makrûndan²⁷ ba'zı dûr-endîş olmayan kimesneler bundan akdem me'mûr oldukları hidemât-ı devlet-i aliyyede nizâm²⁸-ı cedîd ta'biriyle misli nâ-mesbûk bir bid'at-ı azîme ve irâd-ı cedîd nâmıyla mezâlim-i kesîre ihdâs ve neticesi²⁹ ancak kendi celb-i menâfi' ve icrâ-yı sefâhatlerine³⁰ inbi'âs³¹ ile³² herbiri ebniyye ve elbise ve kâffe-i umûrlarını kefe-reye taklîdden başka devlet-i aliyyeyi dahi düvel-i nasâra kavâ'idine ircâ' ve ol vechle âmme-i müslimîni tekdîr ve devlet-i aliyyenin ez-kadîm envâ'-ı fütûhât-ı aliyye³³ ve esnâf-ı hidemât-ı celîle ile makbûl ü mu'teberi olan bi'l-cümle ocaklarını tenfîr ve hüdâvendigâr-ı sâbık Sul-tân Selim Hân hazretlerini dahi³⁴ ba'zı mehâsin-i müzevvere beyânıyla igfâl ve mecmû'u ağrâz-ı nefsâniyyelerinden ibâret olan tedâbîr-i muzehrefelerini sâha-i husûle³⁵ îsâl itmişler³⁶ olmalarıyla, devlet-i

¹⁹ Âsım, II, 47, *bâ'is*

²⁰ Kethüda Said, vr. 90a, (-)

²¹ Kethüda Said, vr. 90a, (-); Âsım, aynı yer, *sebeb*

²² Kethüda Said, vr. 90a, (-); Âsım, aynı yer, *muhabbet ve*; Cevdet, VIII, 354, (-)

²³ Câbî, vr. 121b, (-).

²⁴ Kethüda Said, vr. 90a, (-)

²⁵ Câbî, aynı yer, *hüddâm*

²⁶ Mustafa Necib, s. 55, (-)

²⁷ Câbî, aynı yer, *ebed-makrûn ve*

²⁸ Câbî, aynı yer, *ihdâs*

²⁹ Mustafa Necib, aynı yer, *neticesin*

³⁰ Âsım, aynı yer, *nefsâniyyetlerine*

³¹ Mustafa Necib, aynı yer, *ib'âs*

³² Âsım, aynı yer, (-)

³³ Âsım, aynı yer, (-)

³⁴ Âsım, aynı yer, (-); Cevdet, aynı yer, (-)

³⁵ Câbî, aynı yer, *husûsa*

³⁶ Âsım, aynı yer, *eylemiş*; Cevdet, VIII, 355, *eylemiş*

aliyyenin ez-kadîm gayretkeşleri olan ocağ-ı âmire ağaları ve neferâtı mücerred islâh-ı âlem niyyet-i hâlisasıyla kıyâm ve bi'l-cümle ulemâ-yı i'lâm ve ricâl-i devlet-i aliyyeden sâ'ir erkân-ı sadâkat³⁷-irtisâm³⁸ ittifâk ve iltiyâm ve mûcib-i şer' ü kanûn üzre hüdâvendigâr-ı sâbık müşârün-ileyh hazretlerinden kat'-ı rişte-i teba'îyyet³⁹ ve hâlâ erîke-pirâ-yı taht-ı iclâl⁴⁰ ve revnak-efzâ-yı şevket ü ikbâl olan şevketlü mehâbetlü kudretlü azametlü pâdişâhımız efendimiz sultân Mustafa hân ibnû's-sultân Abdülhamid hân hazretlerine *İnne'llezîne yubâyi'üneke innemâ yubâyi'üne'llahe yedu'llahi fevka eydihim*⁴¹ vech-i mesnûnu⁴² ve tarîka-i hakkâniyyet-nûmûnu⁴³ üzere medd-i eyâdi⁴⁴-i bey'at⁴⁵ olunup, *Ve izâ erednâ [en]*⁴⁶-nuhlike karyeten emernâ mutrefihâ fe-feseku fihâ fe-hakka aleyhâ'l-kavlu fedemmernâhâ⁴⁷ tedmîrâ⁴⁸ nass-ı kerâmet-fassnın esrâr-ı hidâyet⁴⁹-muhtassî⁵⁰ sâha-i zîb-i zuhûr ve mârrû'z-zikr havene-i dîn ü devlet dünyâda mahzûl ü makhûr ve bakiyye-i ukûbetleri vâbeste-i yevmü'n-nüşûr⁵¹ olup, bi-hamdillahi⁵² ta'âlâ devlet-i aliyye bir müddetten berü

³⁷ Âsım, aynı yer, (-)

³⁸ Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *itsâm*

³⁹ Câbi, aynı yer, *bey'at*

⁴⁰ Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *taht ü iclâl*. Câbi, aynı yer, *baht-ı iclâl*

⁴¹ Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar, Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir. *Fetih Suresi / 10*.

⁴² Kethüda Said, Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *mesnûn*

⁴³ Câbi, vr. 122a, *hakkaniyyete kavli*

⁴⁴ Câbi, vr. 122a, *Hudây-ı Bârî*

⁴⁵ Âsım, aynı yer, *teba'îyyet*

⁴⁶ Kethüda Said, vr. 90b; Mustafa Necîb, s. 56; Âsım, II, 47; Câbi, vr. 122a; Cevdet, VIII, 285'de düzeltilmiş olarak *erednâ en-nuhlike*

⁴⁷ Metinde ve Câbi'de (vr. 122a) *demmernahüm* şeklindedir. Kethüda Said, vr. 90b; Mustafa Necîb, s. 56; Âsım, II, 47; Cevdet, VIII, 285'de düzeltilmiş olarak *fedemmernâhâ*

⁴⁸ Bir şehri yok etmek istediğimiz zaman varlıklarına emir veririz, ama onlar yoldan çıkarlar. Artık o şehir yok olmayı hakeder. Biz de onu yerle bir ederiz. *İsrâ suresi, /16*.

⁴⁹ Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *hikmet*

⁵⁰ Câbi, vr. 122a, *meclis*

⁵¹ Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *yevm-i nüşûr*

dûr olduğu hüsn-ı nizâma mevsûl ve ocağ-ı âmirenin bu hareketleri tak-sîr⁵³ ve töhmete gayr-ı mahmûl ve gerek nezd-i şâhânede ve gerek âmme-i⁵⁴ ehl-i islâm indlerinde her vechle mu'teber ü makbûl olmuştur. Ancak bundan böyle ocağ-ı âmirenin alâ vechü'l-iltizâm iltimâs eyledikleri mâdde ki *El-fukahâü ümenâü'r-rüsûl*⁵⁵ hadîs-i belâgat-tahdîsi⁵⁶ üzre ulemây-ı i'lâm⁵⁷ dahi vâcibe-i zimmet-i diyânet-ittisâmları⁵⁸ olan emr-i ma'rûf ve nehy-i münkere⁵⁹ kıyâm ve ricâl-i devletden⁶⁰ hilâf-ı şer' ü kânûn ba'zı hareketleri rûnümün oldukda kelime-i hakkı tekellümde sa'y u ihtimâm itmeleri⁶¹ istid'âsını bast ü itmâm eylediklerinden sonra kendülerin⁶² dahi zâbitân ve neferâtı öteden berü uhde-i sadâkatlarına ihâle olunan umûr-ı lâzîmelerinden mâ'adâ umûr-ı devlet-i aliyyeye müdâhale etmeyüp, herbirisi⁶³ öteden berü şerî'at-ı zâhire⁶⁴ ve kâ'ide-i ocağ-ı âmire üzre me'mûr oldukları hidemât-ı sâdıkânelerinde kıyâm ve tahsîl-i rızây-ı bârî ve tekmi'l-i irtizâ-yı⁶⁵ şehryârî eylemek, mesâlih-i⁶⁶ sâlihalarında⁶⁷ sa'y u ihtimâm edeceklerine⁶⁸ ta'ahhüd ve iltizâm ve bu güftâr ü refâtârlarında sıdk-ı istikâmetleri bedîdâr olup, hilâfına vaz' ü hareket

⁵² Âsım, aynı yer, *hamdihu*

⁵³ Mustafa Necib, aynı yer, *tekâsîr*. Câbî, vr. 122a, *ta'bir*

⁵⁴ Kethüda Said, vr. 90b, (-), *sâ'ir*

⁵⁵ Fakihler peygamberlerin güvendikleri kimselerdir.

⁵⁶ Câbî, vr. 122a, *muhdesi*

⁵⁷ Câbî, aynı yer, *allâm*

⁵⁸ Âsım, II, 48; Cevdet; Mustafa Necib, aynı yerler, *irtisâm*. Câbî, vr. 122a, *diyânetü's-selâmları*

⁵⁹ Mustafa Necib, aynı yer, *mine'l-münker*

⁶⁰ Mustafa Necib, aynı eser, s. 57, *nizâm-ı devletten birinin*

⁶¹ Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *eylemeleri*

⁶² Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *kendülerinin*

⁶³ Mustafa Necib, aynı yer, *herbirisi* (-)

⁶⁴ Âsım ve Mustafa Necib, aynı yerler, *tâhire*. Câbî, vr. 122a, *şerî'ata ve emre*

⁶⁵ Câbî, vr. 122b, *irtika*

⁶⁶ Âsım, aynı yer, *mesâlihinde*

⁶⁷ Âsım, aynı yer, [-]

⁶⁸ Âsım, aynı yer, *edeceklerini*

zuhûr itmedikce⁶⁹ gerek⁷⁰ taraf-ı bâhirü's-şeref-i mülûkâneden ve gerek vüzerâ-yı i'zâm ve vükelâ-yı kirâm ve zâbitân-ı zevî'l-ihirâm taraflarından husûs-ı merkûmda gerek zâbitân ve gerek âhâd ü efrâdlarından⁷¹ bir ferde mıkdar-ı zerre hitâb ve itâb ü serzeniş ve ukâb teveccüh itmeyeceğine evvelen şehriyâr-ı adâlet-şî'âr şevketlü mehâbetlü kudretlü azametlü pâdişâhımız efendimiz sultân Mustafa hân halledellahu hilâfetihu ilâ yevmi'l-mizân hazretleri ve sâniyen vükelâ-yı devlet ve zâbitân-ı sadâkat-menzilet taraflarından dahi ahdullah ve ahd-ı resûlullahî yâd ü tekrâr ve bu ahd-ı istikâmet-i akd üzre sâbit ü pâydâr olunacağı⁷² an-samîmü'l-bâl kat'ıyyü'l-âsâr olduğu sâbit ü üstüvâr ve bâ-lâsı mübârek hatt-ı hümayûn-ı kerâmet-nisâr ile ziynet-medâr⁷³ ve zeyli şeyhü'l-islâm-ı sellemehü's-selâm semâhatlü faziletlü esseyyîd Mehmed⁷⁴ Ataullah efendi hazretleri ve kâ'immekâm-i âlî-mekâm sa'âdetlü atûfetlü esseyyîd Musa Paşa hazretleri ve hâzır-ı bi'l-meclis kibâr-ı ulemâ-yı i'lâm⁷⁵ hazerâtının imzâ ve hatemleriyle revnak-medâr⁷⁶ ve bilâ nizâ' ve lâ cedel⁷⁷ ebedü'l-âbâd⁷⁸ düstürü'l-amel kılınup, mehâkim-i şer'îyyede tescîl ve başmuhâsebe ve divân-ı hümayûn kalemlerine kayd ü tekmîl ve ocağ-ı âmire tarafına sened-i şer'î olmak üzre işbu vesika teslîm ve i'tâ⁷⁹ ve ol vechle hitâm-ı maslahat tetmîm ü ifâ olundu. Tahrîren fî el-yevmi's-sâlis ve'l-işrîn min şehri rebîü'levvel li-senetin isnâ⁸⁰ ve işrîn ve mieteyn ve elf.⁸¹

⁶⁹ Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *eylemedikce*

⁷⁰ Mustafa Necib ve Cevdet, aynı yerler, (-)

⁷¹ Âsım, aynı yer, *efrâddan*; Cevdet, VIII, 356, *efrâdından*

⁷² Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *olacağına*

⁷³ Cevdet, aynı yer, *revnakdâr*

⁷⁴ Âsım ve Cevdet, aynı yerler, (-)

⁷⁵ Câbî, vr. 122b, *allâm*

⁷⁶ Âsım ve Cevdet, aynı yerler, *revnakdâr*. Câbî, vr. 122b, *devlet-karâr*

⁷⁷ Âsım, Mustafa Necib ve Câbî, aynı yerler, lâ cidâl; Cevdet, aynı yer, *bilâ cidâl*

⁷⁸ Cevdet, aynı yer, *ebediyyü'l-âbâd*

⁷⁹ Câbî, vr. 122b, (-)

⁸⁰ Âsım, Mustafa Necib ve Cevdet, aynı yerler, *isnîn*

⁸¹ 23 RA. 1222 / 31 Mayıs 1807 Pazar.

El-abdü'd-dâî Murâdzâde esseyyîd Mehmed Murâd el-kādî-i be-dârü's-saltanatü's-seniyye hâlâ.

El-abdü'd-dâî esseyyîd Mehmed Münîb el-kādî-i be-dârü's-saltanatü's-seniyye sâbıkâ

El-abdü'd-dâî Âşîr efendizâde Mehmed Hafîd el-kādîasker-i Anadolu

El-abdü'd-dâî Dürrîzâde esseyyîd Abdullah Hüsnî el-nakîb-i ulemâu'l-eşrâf

El-abdü'd-dâî Ahmed Muhtâr el-kādîasker-i Rumeli

El-muhlis Musa kâ'immekâm-i rikâb-ı hümayûn

Ed-dâî esseyyîd Mehmed Ataullah afâ anhü

Ocağ-ı âmire tarafından cânîb-i devlet-i aliyyeye verilen senedi hatm ü imzâ iden agavâtın imzâlarının suretidir.

Bende Hasan, Sertûrnâyî-i Ocak-ı âlî

Bende Hüseyin, Sertûrnâyî-i Ocak-ı âlî

Bende Mustafa, Sertûrnâyî-i Ocak-ı âlî

Bende seyyid Ali, Sertûrnâyî-i Ocak-ı âlî

Bende Süleymân, Serçavuş-ı esbak-ı Dergâh-ı âlî

Bende elhâc Mehmed, Sersekbânân-ı Dergâh-ı âlî

Bende Osmân, Sersekbânân-ı Dergâh-ı âlî

Bende Hasan, Sersekbânân-ı esbak-ı Dergâh-ı âlî

Bende Mehmed, Sersekbânân-ı esbak-ı Dergâh-ı âlî

Bende Mehmed Ârif, Sersekbânân-ı Dergâh-ı âlî

Bende elhâc Hüseyin, Müteveli, 25

Bende Mahmud, Müteveli, 79

- Bende elhâc Mehmed, Mütevellî, 17
Bende elhâc Süleymân, Mütevellî, 25
Bende elhâc Mustafa, Mütevellî, 25
Bende Sâlih, Mütevellî, 73
Bende elhâc Mehmed, Mütevellî, 71
Bende elhâc Emîn, Mütevellî, 64
Bende Halîl, Mütevellî, 1
Bende elhâc Mehmed, Sertûrnâyî-i Ocak-ı âlî
- Bende Mustafa, Serçavuş-ı Ocak
Bende Osmân, Mütevellî, 60
Bende Mehmed Sertûrnâyî-i Ocak
Bende Abdî, Serkâtib-i Ocak
Bende İbrâhim, Mütevellî, 96
Bende seyyîd İbrâhim, Mütevellî, 32
Bende Hasan, Mütevellî, 22
Bende Ahmed, Mütevellî, 100
Bende İsmâil, Mütevellî 6
Bende Mustafa, Mütevellî, 75
- Bende Osmân, Kal‘a-i Büyük Limân, 25
Bende Osmân, Sergerde, 64
Bende ? İbrâhim Haseki, 64
Bende Süleymân, Kapûdân
Bende Ali, Dizdâr-ı Kılburun
Bende Mehmed, Mütevellî, 50
Bende Mustafa, Ağa-yı Boğaz-ı Bahr-ı siyâh

İşbu hüccet-i şer'îyye bâlâsına şeref-rîz-i sahîfe-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı mülûkânemin sûretidir.

İşbu hüccet-i şer'îyyede derc ü tastîr olunan kâffe-i şerâ'it-i mu'tebere harf be-harf⁸² manzûr ve ma'lûm-ı şâhânem ve zeylini hatm ü imzâ iden şeyhü'l-islâm-ı sellemehü's-selâm ve kâ'immekâm-ı âlî-mekâm ve ulemâ-yı i'lâmım⁸³ hatem ü imzâları makbûl-ı pâdişâhânem olmuştur. Madam ki⁸⁴ işbu sened-i mu'tebere olan şerâ'ite yeniçeri kullarım taraflarından ri'âyet ile muktezâ-yı ta'ahhüdleri üzre bundan sonra cüz'î ve küllî umûr-ı saltanat-ı seniyyeme müdâhale itmeyüp, ecdâd-ı i'zâmım zemânlarında olduğu gibi her bir husûsda emr ü fermân-ı şâhâneme inkiyâd u mutâba'at ve zâbitlerine her hâlde itâ'at ideler, ben dahi âlemleri yokdan var iden Allahu azîmü's-şânın ism-i pâkini ve iki cihân sürûru⁸⁵ peygamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafa aleyhi efdalü's-salât⁸⁶ ü ezkâhâ efendimizin rûh-ı tâbnâklarını yâd ile ta'ahhüd iderim ki, bu husûs için gerek taraf-ı hilâfet-penâhımdan ve gerek vüzerâ-yı i'zâm ve vükelâ-yı fihâm ve zâbitân-ı devlet-i ebed-kıyâmım taraflarından ferd-i âferîde hiç⁸⁷ bir vakitte mü'âheze ve mes'ûl olmıya.

“THE HUC CET-I ŞER'Î WHICH WAS PREPARED AFTER THE KABAKÇI REWOLT”

Abstract

In this study Hüccet-i Şer'îyye organized right after the success of the riots ending the period of Selim III and Nizam-i Cedid, is being published depending on the most original version in archives. Hüccet-i Şer'îyye is more like a general amnesty for those who took place in the riots.

Keywords

⁸² Câbî, vr. 123a, *taraf be-taraf*

⁸³ Câbî, aynı yer, *allâmım*

⁸⁴ Câbî, aynı yer, (-)

⁸⁵ Câbî, vr. 123b, *serveri*

⁸⁶ Câbî, aynı yer, *salavât*

⁸⁷ Câbî, aynı yer, (-)

Selim III, Mustafa IV, Kabakci Mustafa, Munib Efendi, Huccet-i Şer'iyye